

KELTSKÉ MÝTY – GALSKÁ TRADICE

- u Keltů se mytické příběhy vyprávěly hlavně při hostinách na dvorech a v oppidech
- jejich profesionální vypravěči byli **bardi**
 - epickými zpěvy oslavovali bohy, dávné hrdiny, ale i přítomného knížete nebo reka
 - občas přednášeli i obávané posměšné verše, jež měly mít kouzelnou moc
 - dovedli např. lakomého krále tak zostudit, že byl shledán nehodný svého postavení a musel se vzdát královského úřadu
- největšími znalci mýtů však byli **druidi**
 - bardi tedy byli jakýmsi „sekulárními prezentátory“ mýtů, zatímco spojení mýtu s kultem zajišťovali kněží

- existují dva rozdílné názory na postavy v keltské mytologii:
 - **1)** jedná se o **bohy**, s kořeny kdesi ve společném indoevropském dědictví
 - této teorii nasvědčuje mj. to, že bohům byly přinášeny **oběti** – včetně **lidských** (oběti byly obětovány důležitým božstvům, každému specifickým rituálním způsobem odvislým od jeho božského charakteru)
 - **2)** jde o **lidské hrdiny**, kteří disponovali **magickou silou** a po své smrti byli v příbězích zbožštěni (viz **kult předků** např. u starých Slovanů či Germánů)
- podle svých funkcí byli bohové hierarchizováni:
 - nejvyšš stál **vládce nebes** (hromovládce)
 - pod ním byla skupina bohů – celkem známe přes 300 jmen keltských božstev, ale o funkcích většiny z nich nevíme skoro nic
 - keltští bohové neměli vždy vyhraněný svůj pohlavní rod, často měli dokonce **ženský i mužský aspekt** (Galové oslovovali **slunce** jako „*můj otec a má matka*“, neboť v něm spatřovali spojení mužských i ženských principů)

Keltský panteon – pevninská tradice:

- do keltského panteonu zahrneme zejména **božstva pevninských Galů**
 - Galové: příslušníci keltských kmenů obývajících **Galii** (území zahrnující dnešní Francii, Belgii, Švýcarsko a severní Itálii), hovořili galským jazykem (resp. galskými dialekty)
- občas uvedeme i jejich podobnost s ostrovními božstvy, zejm. **irskými**
 - s panteonem **ostrovních božstev** (zejména irských Keltů) se ještě setkáme později v konkrétních mýtech
- když se makedonský král **Alexandr Veliký** ptal Keltů, čeho se nejvíc bojí, odpověděli mu, že pouze jedné věci – totiž že se na ně jednou zřítí nebe
 - svědčí to o jejich úctě k nebeskému hromovládci

Hromovládce:

- **vládce nebes**
- má znaky indoevropského původu (indický Djaus, řecký Zeus apod.), je doložen u **Galů** i u **ostrovních Keltů** (Irsko a Wales)
- byl nazýván více jmény (lokálními), **Galové** ho nazývali **Taranis**
 - bretoňské „*taran*“ znamená **hrom**, irské „*toran*“ **hřmít** (česky tedy zhruba ve smyslu Hřmíč, Hromburác)
 - patrně ze staroindického „*turvant*“ (tj. mocný)
 - jeho symbolem bylo **kolo**, které historikové náboženství chápou jako symbol slunečního kotouče, byl tedy nejspíš uctíván i jako jeden z dárců plodnosti
 - kolo mohlo symbolizovat i věčný **koloběh**
 - jeho žezlem byl **blesk**, dalším jeho atributem bylo **kladivo** coby symbol hromové rány
 - spojení aspektů **hromovládce** a **slunceboha** je unikátní a nemá v jiných (nám známých) mytologických systémech adekvátní obdobu

Taranis: galská figurka
(vystavena v Musee des Antiquities
Nationales, St. Germain-en-Laye)

Taranis „hybatel slunce“ (gundestrupský kotel)

- na našem území se našlo v různých lokalitách množství tzv. **Taranisových koleček** – symbolů slunce
- později se z tohoto symbolu vyvinul tzv. **keltský kříž** (viz obrázek), mnoho lidí jej nosí na krku, aniž by věděli, o co jde
 - „mutace“ mezi Taranisovým symbolem a křesťanským křížem: prodloužením jeho dolního konce vznikl **irský kříž**

keltský kříž

Taranisovo kolo

Taranisova kola (nálezy)

keltský kříž
(irský kříž)

- mytickým průvodcem Taranise býval **orel**
- Taranis býval někdy zpodobňován jako **kůň** s lidskou hlavou nebo hrdinský jezdec s kopím a slunečním kolem (tj. slunce), přejíždějící obludu (tj. temnotu či chaos)
- byl také božstvem **války**, v lidové víře patron **kultu předků**
 - ve svém **temném aspektu** (v němž býval označován jako **Crom Cruach**) vládl světu mrtvých, proto byl také **bohem podsvětí**, šlo tedy o **slunce v noční podobě** (viz egyptský mýtus o nočním putování slunce podsvětím či mayský bůh slunce, jenž byl v noční podobě podsvětním jaguárem, podle některých teorií byl slovanský Veles temným aspektem hromovládce Peruna)
 - smrt pro Kelty neznamenal konec žití, nýbrž jen jeho proměnu ve smyslu přerodu/znovuzrození
- kněží předkládali Taranisovi **oběti žehem** a prosili ho o příznivé **počasí** a **úrodnost** země
 - žeh byl patrně spjatý s jeho atributem **bleskem**, který způsobuje požáry

- jednalo-li se o **temný aspekt Taranise**, byli mu obětováni **prvorozenci stáda a 1. plody polí**
- k utišení jeho hněvu bývala obětována **zvířata**, v dobách nouze pro něj byly zaživa **upalovány lidské oběti** (např. novorozenci), obyčejně ve velkém **proutěném koši** nebo byl upálen člověk vtěsnaný do vykotlaného **stromu** (zřejmě šlo o válečné zajatce)
- všechny keltské kmeny nebyly zajedno, co se týkalo podoby, atributů, jména či dokonce konkrétních pravomocní hlavního boha; nacházíme několik výrazných **obměn**:
 - někdy byl nazýván **Ogimos** [„-os“ je galská koncovka, nejde tedy o řecký přepis], byl mocným silákem i moudrým **učitelem** a vynálezcem **písma ogamu**; v **Irsku** ho nazývali **Ogma**
 - římský básník **Lucanus** popisuje fresku, kterou vytvořil řecký umělec na galskou zakázku – zobrazovala **Ogimose**, jak za sebou vleče množství lidí připoutaných za uši řetízky ze zlata a jantaru, tito lidé ho následovali s radostným výrazem ve tváři a on se k nim s úsměvem otáčel, přičemž řetízky nadržel v ruce, ale měl je připevněny ke **špičce jazyka** (možný význam: lid je slovy svého nejvyššího boha spoután a uchvácen, radostně ho následuje)

- u **Irů** měl mnoho pravomocí vládce nebes bůh **Dagda**
 - Dagda = „**Dobrý bůh**“ (přívlastek má vyjadřovat mnohost jeho schopností, nejde o morální hodnocení)
 - byl mj. skvělým kouzelníkem, bojovníkem, stavitelem i ctitelem, vůdcem svého lidu a měl **zázračný kotel**, od něhož nikdo neodešel nenasycen
 - v jeho osobnosti nelzáme i **groteskní rysy** – irské pověsti vyprávějí o jeho **chuti k jídlu** přesahující veškerou fantazii, čímž si získal obdiv i u obrů obývajících mořské ostrovy; mýty též vyprávějí o jeho **milostných dobrodružstvích**, v nichž projevuje tolik nemírnosti jako v jídle
 - jeho hlavní insignie: **kyj** coby znak zdrcující síly (jedním koncem zabíjel nepřátele, druhým oživoval zabitě jedince svého lidu) a ohromný nevyčerpatelný **kotel** (někdy i čarovná **harfa**)
 - na hlavě nosil kapuci, oděn býval do tuniky (dlouhé košile spíše s kratšími rukávy)

- podle některých badatelů mohl být u některých keltských kmenů slunečním bohem a hromovládcem bůh označovaný jako **Sucellus** (tj. „*ten, který dobře bije*“)
 - zpodobňovali ho jako pána s **kladivem** v jedné ruce a **džbánkem na tyči** či **vázou**, případně se **srpem** ve druhé ruce
 - podle toho by tedy šlo spíš o boha **zemědělství** a **opojných nápojů**
 - býval oděn do **zimního oděvu**
 - známe ho především díky **Římanům**, kteří přejali jeho kult (podobně jako např. kult perského **Mitry** nebo egyptské **Eset**), jejich původní bůh to však nebyl (mediteránní bohové bývali jen lehce oděni)
 - často ho doprovázela některá z bohyň

- **Teutates** – galský bůh více funkcí, zejména **války** (ta hrála v životě tehdejších kmenů rozhodující roli), v některých částech Alp byl ctěn jako bůh **osudu**
 - jeho ekvivalentem bývá v písemných pramenech římský **Mars** (nepřesné)
 - jméno znamená „**otec kmene**“, nejde tedy – oproti Taranisovi – o kosmického boha, nýbrž o boha, jenž se staral o **svůj kmen** (název pochází ze slova „*teuta*“ = „*kmen*“)
 - možná však jde jen o **přívlastek** boha, jehož skutečné jméno se nesmělo vyslovit
 - jeho symbolem byl **had s beraní hlavou**, což může odkazovat k jeho hlavním pravomocem: bůh **plodnosti** (had), mohl vést svůj lid do **války** (beran)
 - jeho pravomoci se měnily podle aktuálních podmínek daných kmenů, které měl chránit nejen proti nepřátelům, ale také proti **nemocem a démonům** (viz hlavní bohové kmenů SZ Slovanů – Svatovid, Triglav, Radegast, Jarovit aj.)

- uctíván na vrcholcích hor, doloženy i **lidské oběti**, jejich smrt však byla jiná než u obětí Taranisových – byly **utopeny** v kotlích plných vody (zřejmě i zde šlo o válečné zajatce – viz např. aztécký bůh **Tlaloc** a rituální jezírka s nalezenými oběťmi)
- pozoruhodný je popis **rituální oběti** dochovaný **Strabónem** (antický filosof žijící na přelomu letopočtů): *„Zajatců se ujaly šedovlasé druidky [stařeny] oděné do bílých rouch, s mečem v ruce. Zavedly je k měděnému kotli, který pojal asi 20 věder vody. O kotel byl opřen žebřík, na který ženy vystoupily. Zajatce jim podávali nahoru a ony jim nad kotlem prořízly hrdlo. Z krve stékající do kotle potom věštily.“*

Teutates?

vlevo Teutates s beraní hlavou – vpravo keltská bohyně Rosmerta a Teutates (Museum Saint-Remi)

- Teutatese uctívali mj. i Galové v **Lyonu**, kde však splýval s irokeltským bohem **Lugem**
- **Lug** – bůh **světla a slunce**, božský **bard**
 - považován za božského **vynálezce míče**, s tím souvisí starý lidový zvyk: k **májovým obřadním slavnostem** pokáceli mladí lidé (chlapci i dívky) při 1. májovém jitru velký strom, který ozdobili pestrými stuhami a do středu stromu připevnili zlatý míč (symbol slunce)
 - s takovým stromem (případně jen jeho větvemi) obcházelí všechna obydlí, ve kterých za uplynulý rok přibyli novomanželé, každá mladá manželka přidala další zlatý míč
 - někdy se tyto míče nasouvaly na tyč, jež se následně zabodla do země na louce a mladí kolem ní tančili
 - míč (míče) se pak z tyče sejmul a hrála se s ním divoká **rituální hra s pálkou**, jejímž účelem bylo odpálit míč co nejvýše (také fajačtí mladíci v Homérově *Odyseji* se snaží vyhodit míč co nejvýš k oblakům)

- tyto míčové hry byly také v Irsku provozovány na počest boha **Luga**, mnohé se v některých místech **Normandie** hrají s podobným zápalem jako fotbal (**pétanque** je pozůstatkem obdobné míčové hry v Galii)
- na oslavu **vyhrané bitvy** se v dávné Evropě (snad ještě před příchodem Keltů) provozovala míčová hra s **hlavami poražených nepřátel**, nebo mohla být koule uhnětena z jejich mozků
[více o této míčové hře viz: Clarus, Ingeborg. *Keltské mýty : Člověk a jeho svět* (Praha, 2001; str. 46)]
- **kult hlavy** hrál u Keltů významnou roli: **lebky** nepřátel se používaly jako nádoby na pití nebo se uchovávaly coby talismany či sloužily jako výzdoba obydlí i válečných vozů (hlava byla považována za sídlo síly člověka)
- u **waleských Kymrů** se stejný bůh nazývá **Gwydon** [„gwedyd“ znamená *říkat*], byl zajat v **podsvětí**, kde se mu dostalo daru **básnického umění**
- dáme-li **Luga i Gwydona** do spojitosti s **Teutatem**, bude patrné, že byl také bohem **osudu** – síly osudu totiž pocházejí z podsvětí

- **Esus** má patrně spojitost se **životem po smrti**
 - zpodobňován s lístky **jmelí** (rituálně sbírané druidy v souvislosti se znovuzrozením slunce)
 - zobrazován též jako **dřevorubec** se sekerou – snad proto, že tak jako dřevorubec ukončuje život stromu, Esus ukončuje život člověka (symbolický růst „vnitřního stromu“, tj. života člověka)
 - byl snad i bohem **bohatství** a patronem **válečných kořistí**, jež nesloužily Keltům k osobnímu obohacení se, nýbrž k **uložení** v posvátných hájích (nikdo se takových pokladů nesměl dotknout)
 - viz antický **Hádes** (jeho další jméno Pluton = Boháč) vládl nad zemí, v níž bylo bohatství: drahé nerosty a síla umožňující semenům klíčit a růst

Esus (kamenný reliéf z Paříže)

- Esus býval někdy spojován s bohem jménem **Cernunnos**, což byl „**jelení bůh**“, šlo však nejspíš o samostatného boha
 - doslovně přeložitelné jako „*ten s jelením temenem*“
 - jeden z nejoblíbenějších keltských bohů, zobrazovaný antropomorfně s **parohy** na hlavě
 - na **kotli z Gundestrupu** je zpodobněn coby tzv. **Pán divoké zvěře**
 - na jednom **pařížském oltáři** zobrazen sedící v **pololotosovém sedu** s **parohy** na hlavě (v tomtéž sedu obklopen zvířaty je zobrazen i na gundestrupském kotli)
 - každoroční shazování parohů a jejich opětovný růst byly symbolem neustálé obnovy přírody, tedy nesmrtelnosti plodivých sil
 - podle irských mýtů jelen vábí lovce do lesních houštin, kde jakožto **bůh dávných časů** učí člověka (je-li tomu přístupný) starým moudrostem
 - ve středověkých britských legendách je jeho následovníkem **Lovec Hern** („Herne the Hunter“ – vznikl z něj patrně i **Robin Hood**)

Cernunnos a Cernunnos
či Pán jelenů???

Cernunnos (kamenný reliéf
z Paříže a kovová figurka)

- podrobný popis předávání starobylých moudrostí jeleními božstvy člověku máme k dispozici také díky současnému **irokézkému šamanovi** jménem **Medvěd Grizzly** (získal léčitelskou sílu od grizzlyho) [in: *Indiánský léčitel*. Votobia, Olomouc, 1996. s. 62–69], taková archetypální božstva byla univerzální, podobně vnímali jelení božstvo Keltové:

Nejprve se Medvědu Grizzlimu 3x opakoval **sen**, v němž ho posunky kamsi vábila **laň**, on však jejím posunkům neporozuměl. Navštívil šamanku, která mu sdělila, že byl laní naveden k prastarému **posvátnému místu**, kde by mu chtěl jelen sdělit odvěká tajemství... Několik dnů se musel **postit a očišťovat** v potní chýši (1 lunární periodu před cestou a 1 periodu po ní nesměl sníst žádné jelení maso), načež vykonal 30mílovou pouť do divočiny v **Marble Mountain** (Kalifornie) na místo, které šamanka určila...

Dané místo se shodovalo s místem z opakovaného snu a vedla k němu prastará indiánská stezka. Postavil tam oltář a zapálil oheň, představil se Velkému Tvůrci, duchu hory i všem příbuzným v přírodě (tj. mocnostem všech živých tvorů) a nabídl jim jako zápalnou oběť tabák a kořeny očistné anděliky, při modlitbách kouřil z dýmky vyrobené z jeleního parohu, kterou mu jako dar na tuto pouť dala šamanka...

Po několika hodinách ulehl do trávy a usnul – začalo se mu **zdát o jelenech** – o bílém, červeném, žlutém a černém (viz 4 barvy lidské pleti), kteří přicházeli z jednotlivých světových stran. Pak všude začal vidět stáda jelenů při jejich údělu v současnosti:

– [přečíst úryvek od str. 64]

Marble Mountain

- **Esus** a **Cernunnos** nejsou snadno pochopitelná božstva, jejich podstata je komplikovaná
- o významu **jmelí** v druidském kultu a **sluneční symbolice** jeleních **parohů** se dozvídáme již z jeskynních maleb doby kamenné
 - kontakt Keltů po příchodu do Evropy se zbytky **megalitické kultury**: v jeskyni **Les Trois frères** byla objevena antropomorfní postava „boha“ či „šamana“ s jelení hlavou (malba z doby cca 15 000 př. n. l., viz následující slide)
- také **Esusovi** byly přinášeny **lidské oběti**
 - byly buď **rozčtvrceny**, nebo **oběšeny**, což připomíná věšení obětí pro germánského **Ódina**
- každý z bohů spjatých s lidskými oběťmi měl **specifický způsob rituálního skonu** svých obětí, podobně jako v mezoamerických kulturách

postava „čaroděje“ v jeskyni Trois frères

- **Smertulus / Smertatius** byl považován za boha **boje**, Galové ho považovali snad i za **boha smrti** (nejasné božstvo)
 - za pozornost stojí etymologický základ slova „*smert*“ (starosl. *сѣмрътъ*)
 - na jednom pařížském reliéfu je zachycen jako vousatá postava zvedající kyj proti hadovi – patrně také on (stejně jako Teutates) chránil svůj lid proti démonům
- **Belenus** – bůh **zdraví, léčitelství a ohně** (galský Apollón)
 - četná **lokální pojmenování** (Grannus, Bormo, Mabon, Maponus aj.), výskyt hlavně v jižní Galii
 - snad také bůh **světla** (Belenus = zářící, jasný)
 - spjatý se svátkem slavícím se v **předvečer 1. máje** (v noci z 30. 4. na 1. 5.) zvaným podle něj **Beltine / Beltene** (u nás tzv. „**čarodějnice**“), což znamená „**Belenův oheň**“ – během této noci se zapalovaly v přírodě ohně, jež měly člověka i přírodu symbolicky očistit od všeho, co bylo nashromážděno během tmavé poloviny roku (od listopadu po duben)
 - 30. dubna večer Keltové **uhášeli všechny ohně** a s východem slunce na 1. máje zrána zapalovali **nový oheň**

- tímto dnem začínala **světlá polovina roku** (1. května až 1. listopadu)
a s ní nadvláda slunce nad tmou
- Belenus zpodobněn na keltské minci:

Ženská božstva:

- v **galské oblasti** byla nalezena na četných reliéfech trojice matron **bohyň-matek**
- jde o mateřský archetyp ženství a představitelek **plodnosti**
- často ani nemají pojmenování (resp. o něm prostě nevíme)
- jejich moc je zdůrazněna **trojností**, v níž bývaly zobrazovány, často sedící s **dítětem** nebo **košem** polních plodů na klíně
- **velká královna podsvětí** mohla být jejich temná podoba
 - viz indické bohyně **Durga** či **Kálí**, ty měly kromě své démonické povahy také dobrotivou ploditelskou stránku

- **Devona** – v Galii bohyně **pramenů**, ale v Irsku byla bohyní pramenů **Brigit**
 - uctívána i po přijetí křesťanství coby **sv. Brigita**, patronka Irska
 - kromě patronství pramenů byla i bohyní **léčitelství, plodnosti a půdy**, snad samotným **ztělesněním země** – jako taková měla mnoho jmen a vystupovala v mnoha podobách, z nichž nejznámější byly **3 královny země** (Ériu, Banba, Fódla), jež společně ztělesňovaly matku Irsko
- **Terra Mater** – bohyně země
 - uctívána už v **mladší době kamenné**, často zobrazována i jako **paní zvířat** (jak ji známe i z jiných kulturních oblastí – např. ze starověké Kréty)

- **Epona** – bohyně **plodnosti** a **ochránkyně zvířat**
 - koňská bohyně: často vyobrazena sedící ženským způsobem na **koně**, patronka jezdců a koní (jméno z galského výrazu pro koně = „epo“)
 - coby „Velká matka“ měla **roh hojnosti** nebo **číši** a často také **klíč** (od zvířecích stájí, bývala též malována na stáje i krmelce coby jejich ochránkyně)
 - převzali ji **Římané** (obliba u jezdců i prostého lidu)

- Galové neměli božstvo **lásky** – teprve pod vlivem Říma toto prázdné místo u nich zaplnila bohyně **Venuše**
 - nevíme proč neměli božstvo lásky, jejich život byl sexualitou nabitý, snad proto nepotřebovali pro lásku a milostné akty nadpřirozené bytosti (lásku duchovní neztotožňovali se světskou)
 - u keltských bohů často nacházíme **božské páry**, kdy je mužský bůh nositelem specifické funkce a bohyně jeho účinek zvyšuje principem plodnosti (např. Epona a Teutates)
- s bohy **irského panteonu** se potkáme v konkrétních mýtech
 - např. irská bohyně **Anu** (či též **Ana**) pečující o blahobyt Irů
 - bohyně **Danu** (nebo **Dana**), podle které si Irové tehdy říkali – „***lid bohyně Danu***“ (patrně bohyně-matka ve vztahu k plodnosti)
 - atd.

Uctívání dalších bytostí:

- u Keltů se těšily zvláštní úctě **stromy, květiny i zvířata**:
 - a sice pro své specifické vlastnosti (mohutnost, schopnost, účinky) nebo magické schopnosti:
- stromy uctívány coby **prapředci lidí**
 - nejuctívanější byl **dub**, symbol **boha nebes**
 - posvátné dubové lesy byly mnohde uctívány i po přijetí **křesťanství**: např. v irském **hrabství Kildare** byl dubový les kultovním místem **bohyně Brigit** – lid k tomuto místu tak přilnul, že ji ve zdejším dubovém kostele mniši uctívali i po přijetí křesťanství, pod identitou změněnou ve sv. Brigitu (místní světice, jež je **patronkou Irska**, převzala atributy bohyně Brigit)
 - z dalších stromů se těšil mimořádné úctě např. **tis** pro své věčně zelené listy
- Keltové uctívali také zvířata
 - největší úctě se těšil **býk**, o čemž svědčí jeho četná vyobrazení i častá přítomnost v mýtech

katedrála sv. Brigity v Irsku (město Kildare)

- vztah Keltů ke **Slunci**:
 - v **Irsku** se dodnes uchoval **kult slunce**
 - má **spojitost s vodou**: jeho hlavním obřadem byl svátek **Beltine / Beltene** (naše „čarodějnice“) vrcholící v **předvečer 1. máje**: býval slaven u **pramenů** či **jezer**, na jejichž vodní hladině **slunce** 10 minut při východu „**tančí**“
 - takto sluncem projasněná voda byla vnímána jako **léčivá**, Kelti přicházeli před východem slunce k pramenům a při jeho východu si tuto **posvěcenou vodu** nabírali
 - **nemanželským dětem** se v Irsku říká „**děti slunce**“, mělo se za to, že byly zplozeny **slunečním paprskem**
 - i proto bylo v Irsku a jiných místech původního keltského osídlení tak snadno **přijato křesťanství** (snadné přijetí příběhu o početí Krista Duchem svatým)
 - více in: Hartmann, Hans: *Kult mrtvých v Irsku (Der Totenkult in Irland)*
- viz též megalitická mohyla v **Newgrange**